

Budapest, 1968. június 6. Sztankó Pál pozsonyi magyar főkonzul feljegyzése a nemzetiségi kérdés újabb fejleményeiről, amelyben beszámol a szlovák és magyar sajtó hasábjain zajló vitáról és a Matica slovenská dél-szlovákiai aktivizálódásáról.

Sztankó Pál
főkonzul

SZIGORÚAN TITKOS!
Készült 6 példányban
1. Péter elvt.
2. Erdélyi elvt.
3. Szűcsné elvt.-nő
4. Prága
5. Bratislava
6. Osztály

Feljegyzés

Tárgy: Magyar nemzetiségi kérdés újabb fejleményei

Legutóbbi jelentésem óta a szlovákiai magyar nemzetiséggel kapcsolatban a helyzet lényegében nem sokat változott, a feszültség változatlanul tovább tart, bár az utóbbi időben magyar és szlovák részről kölcsönösen tapasztalhatók olyan törekvések is, amelyek a súrlódások és ellentétek csökkentésére, a szlovák-magyar közeledés és kölcsönös megértés elősegítésére irányulnak.

A feszültségek fenntartásában és mesterséges élezésében szlovák részről elsősorban a következő tényezők játszanak szerepet:

A szlovák sajtó – elsősorban a Kultúrny život és a Smena – változatlanul a magyarellenes cikkek nagy tömegét hozza, amelyek:

– Azzal vádolják a magyarokat, hogy támadják, verik a szlovákokat (sőt Gáfrík már lincselési kísérletekről ír a KŽ 22. számában)⁴⁷⁴ csak azért, mert szlovákul beszélnek;

– Az iskolai helyzetet úgy értékeli, hogy az a magyaroknak kedvez, hogy a szlovák gyerekek elmagyarosítását segíti elő, mert a szlovák gyerekeknek sok helyen magyar iskolába, óvodába kell járnok, szlovák iskola, óvoda hiányában. Tény, hogy ahol csak 5-6 szlovák iskolás gyermek van egy faluban, a meglévő rendelkezés értelmében nem nyithatnak külön osztályt (a rendelet 20 gyerek jelentkezését írja elő, a gyakorlatban azonban már 10-12 szlovák gyerek részére is létesítenek külön osztályt). Viszont az is tény, hogy ez a rendelkezés legalább olyan – ha nem nagyobb – mértékben vonatkozik a magyar gyerekekre, iskolásokra is. A cikkek azonban egyoldalúan csak azt hangsúlyozzák: túrhetetlen, hogy a szlovák gyerekeknek magyar iskolába kelljen járnok, hogy a szomszédos falvakba legyenek kénytelenek utazni naponta szlovák iskolába. A szlovák Iskolaügyi Megbízotti Hivataltól követelik, hogy vizsgálja felül ezt a helyzetet és tegyen megfelelő intézkedéseket.

474 A Kultúrny život 1968. május 31-i számának Podnájomníci, cudzinci, výtrzníci? (Albérlok, idegenek, rendbontók?) c. írásáról van szó.

– Követelik, hogy a szlovák nyelvet az összes hivatalba vezessék be mint hivatalos állami nyelvet. A kétnyelvűség elvének azt a részét hangsúlyozzák, hogy a magyarok tanuljanak meg szlovákul.

– Elképzelhetetlen abszurdumnak tartják, hogy Szlovákiában, saját hazájukban a szlovákok „kisebbségi helyzetbe” kerüljenek. (Figyelembe kell venni, hogy Dél-Szlovákia 452 falujában a magyar ajkú lakosság több mint 50%-ot tesz ki, tehát többségben van.)

– Tiltakoznak az ellen, hogy az itteni magyar sajtó magyar helységelnevezéseket használ – Kassa, Pozsony, stb. –, ezt nacionalista, sovíniszta megnyilvánulásként értékelik. Ennek kapcsán javasolom, hogy otthoni sajtónk – különösen a párt sajtó – legalább is Bratislava esetében ne használja a Pozsony elnevezést, mert erre, Szlovákia fővárosáról lévén szó, itt nagyon érzékenyek a jóhiszemű és jóindulatú emberek is.

– Sérelemnek tartják a helyi szervezetek dolgozó funkcionáriusok összetételét, azt állítva, hogy a szlovákok nincsenek arányosan, megfelelően képviselve. Ez valójában egy igen bonyolult kérdés. Amennyiben a hivatalos nemzetiségi hovatartozás alapján vizsgáljuk, úgy az a helyzet, hogy pl. a Dunaszerdahelyi járásban, ahol a lakosság 83-87%-a magyar nemzetiségű, a funkcionáriusok 70%-a szlovák. Ezek között azonban számos „reszlovakizált” van, akiket a szlovákok sem tekintenek szlovákoknak. Így ezen a téren a legközelebbi népszámlálásig, amely ezeket a torzításokat kiküszöbölheti, ténylegesen objektív felmérést, kimutatást nagyon nehéz készíteni.

– Azt állítják, hogy az itteni magyaroknak máris több joguk van, mint amennyi akár egy autonómia esetén is járna nekik (Smena V. 19.).

– Észrevételezik, hogy míg a szlovák illetékes kulturális szervek elhanyagolják a délen élő szlovákok nemzeti-kulturális igényeinek kielégítését, addig a Magyar Népköztársaságból „soha nem látott számban” érkeznek vendégszereplésre különböző magyar kulturális együttesek (Večerník V. 16.), köztük élenjáró művészek alig 800,- Kcs honoráriumért (Pravda V. 17.). A cikkíró felveti a kérdést, vajon ezek a művészek a nemzeti ügy iránti odaadásból jönnek el ilyen csekély díjazásért, vagy a különbségre szubvenció fedezet áll-e rendelkezésre, s ha igen, hol?

– Ismételten visszatérő követelés a reciprocitás elve, hogy az itteni magyarok csak anynyi jogot kapjanak, amennyit a szlovákok (200–300 ezret emlegetnek) Magyarországon. Ezzel kapcsolatban eléggé nyíltan fejeznek ki olyan véleményeket, hogy a Magyar Népköztársaságban megsértik a marxista–leninista nemzetiségi politika elveit. Követelik, hogy csehszlovák részről felső párt- és állami szinten hivatalosan vessék fel ezt a kérdést.

– A magyar nemzetiséget követelése miatt sommásan nacionalizmussal, sovínizmussal, irredentizmussal vádolják.

– Az előállott helyzetért a Csemadokot és az Új Szót teszik felelőssé, úgy állítva be a kérdést, hogy amíg a Csemadok nem hozta nyilvánosságra határozatát – még hozzá március 15-én, amit szintén tendenciózusnak tartanak – és nem indított el agitációt a magyar nemzetiség soraiban, addig nem voltak ilyen problémák. Különösen élesen támadják személy szerint Lőrincz elvtársat; nacionalizmussal, sovínizmussal, irredentizmussal, szlovákellenes uszítással vádolva és leváltását követelve.

A különböző rendezvények közül – amelyekről a szlovák sajtó szintén tendenciózusan tudósít – elsősorban a Matica slovenská járási szervezeteinek alakuló gyűlései azok, amelyeket legtöbb esetben fórumként használnak fel a magyarelles hangulat szítására, fokozására. Önmagában a Matica-gyűlések nem váltanának ki ellenséges érzelmeket a magyarok között, viszont a legtöbb ilyen gyűlésre közismerten szlovák naci-

onalista szónokokat bírtak meg, akik nem korlátozódtak a Matica tényleges küldetésének népszerűsítésére, hanem durva magyarellenes kirohanásokkal és vádaskodásokkal igyekeztek népszerűsége tenni szert a szlovákok között. A szónokok közül különösen D. Okáli irritálja a magyar lakosságot, akit úgy tartanak nyilván, mint az 1945–47-es években lefolyt magyarellenes üldöztetések egyik fő szervezőjét, s aki nemcsak a Matica-gyűléseken, hanem a sajtóban is bebizonyította, hogy magatartása, nacionalista szemlélete azóta mit sem változott.

A Matica alakuló gyűléseiről határozatok özönével árasztják el nemcsak a sajtót, hanem szlovák párt- és állami szerveket is, amelyekben „bizonyítják” a szlovákok magyarok által való „elnyomását, megfélemlítését, terrorizálását”, s tiltakoznak ez ellen. Jellegző az ilyen tiltakozó határozatokra, hogy azok egy részét egyforma szövegű sokszorosított nyomtatványokon terjesztették a különböző falvakban élő szlovákok között aláírás céljából, tehát függetlenül attól, hogy az adott faluban milyen volt a helyzet, az előre gyártott tiltakozások özönlöttek a központi szervekhez. A Matica kassai szervezetének alakuló gyűlésén a magyarellenes hangulatot annyira felszították, hogy követelték Rákóczi emléktáblájának és más „magyar nacionalizmust, sovinizmust tápláló emlékek” eltávolítását.

Aggasztó az is, hogy – értesüléseim szerint – a Matica járási szervezeteinek élére, vezetőségeibe számos olyan nacionalista beállítottságú személy kerül – köztük számos pap –, akiktől a jövőben sem várható egészséges, őszinte együttműködési, közeledési igyekezet. Ezeknek a személyeknek a vezetőségbe való juttatása érdekében egyes alakuló gyűléseken (pl. Kassán) még a titkos vezetőségválasztás eredményeinek meghamisításától sem riadtak vissza.

További ilyen aktív tényező a főiskolai ifjúság. (A devíni és a bradlói rendezvényekről előző postában beszámoltam.) Május 9–10–11-én a bratislavai főiskolások „nagy nemzeti menetelést” szerveztek a dél-szlovákiai vegyes nemzetiségű községekbe. Igaz, hogy a „nagy menetelésre” mindössze 36-an gyűltek össze, de ahhoz elegendő volt, hogy a szlovák zászlók és címerek „fedezete” alatt, magyarellenes jelszavak („Na Slovensku po slovensky – Szlovákiában szlovácul”, „Magyarok a Dunán túlra”, stb.) hangoztatásával a magyar lakosság általános és jogos felháborodását váltsák ki. Incidensekre, összetűzésekre ugyan nem került sor, de rendkívül elmérgesítette a hangulatot. Különösen miután egyes újságírók az egész menetelést nagy „nemzeti akcióként” értékelték, a résztvevőkről, mint nemzeti hősookról írtak. Ugyanakkor a szlovák vezetők legtöbbje úgy nyilatkozott beszélgetéseink során, hogy helytelen volt megengedni ezt az akciót, mert joggal provokálta a magyar lakosságot. A menetben résztvevők jelezték, hogy több ezres részvétellel meg fogják ismételni menetelésüket a közeljövőben. Szlovák pártvezetők viszont azt mondják, hogy ezt már nem fogják engedélyezni nekik.

A másik oldalt, az itteni magyar nemzetiség magatartását illetően elsősorban az állapítható meg, hogy aktivitása nem csökken. Ez az aktivitás igen széles skálájú, magában foglalja a jogos, helyes, reális észrevételeket, igényeket, a jóhiszemű, de irreális elképzeléseket, követeléseket és a szélsőséges, sőt provokatív, nacionalista megnyilvánulásokat egyaránt. Ezen aktivitás főbb vonásai:

- az Olšinský, Gáfrik, Okáli-féle magyarellenes nacionalista cikkek határozott, marxista-leninista érvekkel alátámasztott visszautasítása és elítélése az itteni magyar sajtóban;
- a magyar nemzetiség ellen felhozott vádak (nacionalizmus, sovinizmus, irredentizmus, stb.) határozott visszautasítása mind a sajtóban, mind a különböző gyűléseken;

– a reciprocitás elvének marxista, internacionalista érvekkel alátámasztott elutasítása;
 – újabb és újabb igények, követelések felvetése, amelyek egy része nyilvánvalóan jogos és reális, másik – nagyobbik – része alapos elemzést, felmérést igényel ahhoz, hogy realitásukat vagy irrerealitásukat meg lehessen ítélni, harmadik része pedig kétség-telenül túlhajtott irreális követelés;

– végül, magyar részről is vannak szélsőséges, nacionalista, sovinszta, sőt irredenta megnyilvánulások is (rölapok, feliratok olyan tartalommal, hogy „Vissza Magyarországhoz”, „Szlovákok a hegyekbe”, stb., egyes szlovák személyek megfenyegetése, stb.). Ezek ugyan bizonyíthatóan egyedi megnyilvánulások, amelyeknek nincs tömegbázisuk és nem is tükrözik a tömeghangulatot, de amelyeket az Olšinský, Gáfrík-féle publicisták igen eredményesen tudnak felhasználni és fel is használnak cikkeikben.

Fenti, elsősorban a feszültségeket, ellentéteket bemutató képhez feltétlenül hozzá kell tenni, hogy az utóbbi időben mind szlovák, mind magyar részről vannak olyan törekvések is, amelyek a feszültségek, ellentétek csökkentése, feloldása irányában hatnak. A múlt jelentésében⁴⁷⁵ említettem a szlovák párt- és állami vezetők, valamint a nemzetiségek vezetőinek április végi közös értekezletét, amelyen józan megfontolással, a közeledés és kölcsönös megértés szellemében tárgyaltak erről a kérdésről. Hasonló szellemenben foglalt állást a Marxista–Leninista Főiskola Intézete bratislavai munkacsoportja és a bratislavai egyetem bölcsészkarának munkatársai által május 21–24. között rendezett, nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szeminárium is. (Sajnos azt is hozzá kell tenni, hogy a *Smena* V. 28. és *KZ*⁴⁷⁶ V. 31. számában mindkettő ellen éles kirohanást intézett.)

Voltak pozitív jellegű megnyilvánulások a sajtóban is (*Pravda*, *Práca*, *Hlas ľudu*), amelyek közül kiemelkedő jelentőségű, hogy a *Pravda* – a szlovák lapok közül elsőnek és egyedül – végre, több mint két hónap után, május 24-én részletesen ismertette a Csemadok KB állásfoglalását, s egy részletes interjút Lőrincz elvtárral. Ezenkívül több szlovák lap helyt adott hasábjain nemcsak a szlovák, hanem a magyar levelezők észrevételeinek, véleményének is, s több olyan cikk is megjelent, amelyek mindkét oldalról vizsgálták a kérdést, s több-kevesebb objektivitással arra törekedtek, hogy az ellentétek helyett a baráti, békés együttélés és együttműködés gondolatát és szükségszerűségét tudatosítsák a magyarokban és szlovákokban egyaránt.

Hasonlóképpen az itteni magyar sajtóban – elsősorban az *Új Szó*ban, amióta Lőrincz tölti be a főszerkesztői tisztséget – is csökkentek az egyoldalú és irreális követelések, s több olyan publikáció jelent meg – Husák-interjú,⁴⁷⁷ Mináč-interjú,⁴⁷⁸ ismertető cikk a Maticáról, Pavlenda cikke⁴⁷⁹, stb. –, amelyek elősegítik a felfokozott szenvedélyek lecsillapítását és a higgadt, józan dialógus megindulását.

A Csemadok őszinte közeledési és együttműködési szándékának bizonyításául igyekszik kapcsolatot teremteni a járási székhelyeken megalakult Matica-szervekkel, felajánlva együttműködését. Ezeknek az első lépéseknek is megvannak már a pozitív és a

475 Lásd a 133. sz. dokumentumot.

476 *Kultúrny život*.

477 A Gustáv Husákkal készült interjú az *Új Szó* 1968. június 1-jei számában jelent meg Szlovákoknak és magyaroknak a megértés útját kell keresniük címmel. (Lásd a 27. sz. dokumentumot.)

478 A Vladimír Mináčsal készült interjú az *Új Szó* 1968. május 31-i számában jelent meg A nemzet nagyságát igazsága méri címmel.

479 Viktor Pavlenda A nemzetiségi probléma megoldásának közgazdasági alapjai című írása az *Új Szó* 1968. május 31-i számában jelent meg.

negatív tapasztalatai. A komáromi Matica-klub vezetősége pl. sérelmezte, hogy a Csemadok járási bizottsága magyar nyelven írt levélben üdvözölte a klub megalakulását. A Csemadok és a Matica között – ez máris látható – további súrlódások várhatók a helyi kulturális intézmények, berendezések használatát illetően is. Ugyancsak problémákat fog jelenteni a Maticának az az igénye is, hogy teljes egészében kapja vissza volt ingatlan és ingó vagyontárgyait (kultúrházak, könyvtárak és berendezésük, felszerelésük, stb.).

A járási pártbizottságok az első hetek letargija után szintén igyekeztek és igyekeznek a nemzetiségi problémákkal kapcsolatos szélsőséges nézetek, megnyilvánulások tompítására, kiküszöbölésére. A legjobb eredményt ezen a téren a Dunaszerdahelyi és a Lévai járásban érték el. Javul a helyzet Komáromban is. A Komáromi Járási Pártbizottság pl. május végén szlovák és magyar nyelvű levelet intézett a lakossághoz, amelyet minden családhoz eljuttattak (a levelet mellékelem).⁴⁸⁰ Viszonylag nyugodt a helyzet a Rozsnyói járásban is, több a probléma a Rimaszombati és a Kassai járásban.

A felső párt- és állami vezetés álláspontja nem megy túl a CSKP, illetve a SZLKP akcióprogramjában foglaltakon. Nem hivatalos beszélgetések során a felső vezetők azon véleményüknek adtak kifejezést, hogy először a szlovák-cseh viszonyt kell rendezni, utána majd megfelelően rendezik a nemzetiségek helyzetét is. Ebből kiindulva helytelenítik – anélkül, hogy erről érdemben nyilatkoznának –, elsietettnek tartják a Csemadok határozatát, illetve a nemzetiségek jelentkezését igényeikkel, követeléseikkel.

Budapest, 1968. június 6.

Sztankó

MOL, KÜM-TÜK, 1968-Csehszlovákia, 24. d., 001609/6-1968, gépelt, a szerző által aláírt tisztázat

135

Prága, 1968. július 4. Barity Miklós prágai magyar ideiglenes ügyvivő jelentése, amelyben a Csemadok vezetőitől kapott információk alapján beszámol az államjogi kormánybizottság nemzetiségi albizottságának tárgyalásairól.

SZIGORÚAN TITKOS!

Prága, 1968. július 4.

67/2/szt.1968.

Tárgy: A magyar nemzetiség helyzetére vonatkozó információk

Előadó: Barity M..

480 A mellékletet nem közöljük.